

*Дуцьяк І.З.,
д.філос.н., професор,
Національний університет «Львівська політехніка»
Теребух А.А.,
д.е.н., доцент,
Національний університет «Львівська політехніка»*

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ АНАЛІЗУ РЕСУРСІВ МІСЬКОГО ТУРИЗМУ

Анотація. У статті досліджено поняттєвий апарат стосовно аналізу ресурсів міського туризму. Співставлено ключові поняття термінології Закону України «Про туризм» з поняттями, рекомендованими ЮНВТО. Обґрунтовано висновок щодо доцільності використання термінології, гармонізованої з поняттєвим апаратом, рекомендованим ЮНВТО. На підставі аналізу структури ресурсів міського туризму обґрунтовано висновок про індивідуальність цієї структури для кожного конкретного міста.

Ключові слова: термінологія туризму, міський туризм, туристичні ресурси, структура туристичних ресурсів міського туризму.

Постановка проблеми. Міський туризм належить до найпоширеніших видів відвідувань і, відповідно, є одним зі значних джерел прибутку від туристичного підприємництва. Для свідомого раціонального управління цим видом туризму, такого управління, яке приносить прибутки не тільки сучасникам, але й наступним поколінням, необхідно зберігати й розвивати ті ресурси, які приваблюють у місто відвідувачів. Оскільки цей вид туризму став предметом досліджень практично упродовж двох останніх десятиліть, а в українському туризмознавчому дискурсі такі дослідження практично відсутні, то розпочинати науковий пошук потрібно з розроблення поняттєвого апарату, з формування системи термінів, узгоджених з категоріями туризмознавства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У багатьох наукових, навчальних виданнях, в яких аналізують види туризму, виданих упродовж 1990 х років і першого десятиліття третього тисячоліття, відсутня термінологія на позначення міського туризму або ж спорадично формулюються підходи до виокремлення такого виду туризму. Для прикладу, в підручнику В. Гаворецького введено такий вид туризму, як локальний: «Локальний туризм охоплює в своєму обсязі село чи місто, які мають умови для його розвитку. Цей вид туризму спирається на природні, історичні та культурні автентичні засоби цієї території (села чи міста, району чи області)...» [1, с. 87]. Далі автор не вводить такого поняття, як міський туризм, а аналізує в наступних параграфах різні види сільського туризму. Автори болгарського підручника «Вступ до туризму» класифікували туризм за різними основами поділу і в одній з класифікацій основою поділу є географічне розташування туристичного місця. Відповідно до згаданого поділу, автори виділили поруч з морським, річковим, озерним та гірським туризмом також сільський і міський види туризму [2].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. В українських виданнях з туризмознавчих дисциплін,

в яких аналізують види туризму, не вдалося натрапити на згадку про міський туризм [3–9]. Також і в Законі України «Про туризм» є такий вид туризму, як сільський, але нема такого, як міський.

Перші англійські дослідження в галузі міського туризму починають з'являтися в кінці 1980 х років, відповідно, усвідомлення цього явища, виокремлення його як окремого виду туризму відбулося дуже пізно – в кінці 80 х – на початку 90 х років ХХ ст. Оскільки дослідження такого явища, як міський туризм, розпочалися порівняно недавно, то цілком очікуваним виявився факт відсутності досліджень термінологічного апарату, пов'язаного з міським туризмом, а також обмежена кількість досліджень щодо туристичних ресурсів міського туризму.

Мета статті полягає в обґрунтуванні термінологічного апарату, пов'язаного з аналізом туристичних ресурсів міського туризму, та з'ясуванні природи цих ресурсів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Насамперед доцільно уточнити значення терміна «міський туризм». Конструюючи значення словосполучення з поєднання значень слів, з яких воно складене, отримаємо дефініцію «міський туризм – це вид туризму, в якому дестинацією є місто». Водночас найавторитетніша міжнародна організація в галузі туризму – ЮНВТО – рекомендує дещо іншу дефініцію: «ЮНВТО називає міський туризм подорожами, які провадять подорожувальники в міста чи в місця з високою густиною населення» [10, с. 8]. Очевидно, що для практичного використання цієї другої дефініції, її треба доповнити інформацією про ту межу густоти населення, після якої відвідування дестинації набуває статусу міського туризму. Крім того, потрібний простий спосіб виявлення на практиці меж таких дестинацій. У Міжнародних рекомендаціях зі статистики туризму 2008 р. міський туризм, з одного боку, віднесено до таких видів, на інформацію щодо яких є чим далі, тим більший запит, а з іншого – як таких, для яких поки що не знайдено достатньої кількості одноманітних характерних параметрів, а тому нема змоги розробити рекомендації щодо накопичення та використання відповідної інформації [11]. Оскільки статус населеного пункту (село, селище міського типу, місто) можна легко ідентифікувати, то обмеження цієї ознакою з метою виокремлення міського туризму є зручніше для статистики цього виду туризму, а отже, і його дефініції.

Водночас можна натрапити на заперечення щодо доцільності виділення такого виду туризму, як міський. Один з аргументів – мовляв міські атракції (медичина, освіта, наука, культура, закупівлі в магазинах та ін.) не створені спеціально для туристів – вони призначені насамперед для мешканців. Однак для функціонування туристичної галузі неістотно, чи атракції створені спеціально для туристів, чи ні – важливо, що ними

можуть скористатися не тільки мешканці; вони (ці атракції) приваблюють відвідувачів. Інше заперечення полягає в тому, що, мовляв, міста не мають якихось саме їм притаманних туристських атракцій. Скажімо, якщо в місті відбувається якась подія, для участі в якій чи для спостереження за якою зібралася велика кількість відвідувачів, то така причина приїзду відвідувачів саме з містом пов'язана випадковим способом. Щодо цього міркування, доцільно зауважити, що події, які відбуваються в містах і які приваблюють туристів, відбуваються саме в містах завдяки одній з властивостей міст – міста мають відповідну інфраструктуру, яка може забезпечити: приїзд і від'їзд великої кількості людей за короткий період, розміщення цих людей і надання їм змоги прогнотуватися й задовольнити інші свої потреби. Крім того, події є не єдиними туристськими атракціями, які приваблюють у міста відвідувачів – окрім згаданих раніше культурно-історичних пам'яток; спеціалізованих будівель для спортивних змагань та ділових зустрічей; закладів науки, освіти, мистецтва, медицини, в частині міст розташовані курорти. Тому виділення видів туризму за адміністративним статусом дестинацій, зокрема, за видом населених пунктів, які є місцем прибуття і перебування відвідувачів, є цілком обґрунтованим.

Для обґрунтування термінології міського туризму візьмемо за зразок термінологію, прийняту ЮНВТО (це термінологія, унормована Міжнародними рекомендаціями зі статистики туризму 2008 р. і глосарієм туризму, розміщеним на сайті ЮНВТО, в якому подано поняттєвий апарат тотожний до вміщеного в згаданих рекомендаціях).

Насамперед зіставимо термінологію, рекомендовану ЮНВТО, з термінологією, унормованою законодавчими актами України, зокрема Законом України «Про туризм» (далі – Закон). Згідно з ЮНВТО, усталене таке розуміння ключових понять. Усіх, хто виконує довільні переміщення, незалежно від тривалості, віддалі й мети подорожі, називають подорожувальниками (мандрівниками). Частина подорожувальників виконує поїздки, тобто подорожі з місця постійного проживання в якісь місця з наступним поверненням у місце постійного проживання. Частина подорожувальників, які виконують поїздки, є відвідувачами – це ті, хто подорожує у місце, розташоване за межами звичного середовища на термін менше року з будь-якою метою, крім влаштування на місце праці, зареєстроване в країні чи місці відвідування. Водночас відвідувачів поділяють на дві категорії: 1) туристи, тобто ночуючі відвідувачі; 2) короткотривалі відвідувачі, тобто екскурсанти – відвідувачі, які не ночують. Місце постійного проживання – це те житло, де людина проводить більшу частину року, а отже, більшою мірою пов'язане з економікою цього місця.

Зіставимо з наведеним вище поняттєвим апаратом ключові поняття предмету цього дослідження в редакції Закону. Насамперед треба з'ясувати зміст слів *туризм* і *турист*. Ці слова є взаємопов'язані, адже туризм – це діяльність туристів. Отже, достатньо з'ясувати значення одного з цих термінів, щоб отримати значення іншого. Дефініція терміну «туризм» в Законі істотно відрізняється від тлумачення, рекомендованого ЮНВТО. Згідно з Законом, «туризм – тимчасовий виїзд особи з місця постійного проживання в оздоровчих, пізнавальних, професійно-ділових чи інших цілях без здійснення оплачуваної діяльності в місці перебування».

Перша відмінність пов'язана з тим, що, згідно з Законом, ті, хто здійснює оплачувану діяльність в місці перебування, не є туристами (будь-яка людина, яка отримує оплату за діяльність у місці перебування, не є туристом). Відповідно, ті, хто поїхав

у відрядження, а отже, працюють у місці прибуття і отримують оплату з місця вибуття, чи з третьої країни, не є, згідно з Законом, туристами, однак вони є туристами згідно з рекомендаціями ЮНВТО. Усунути цей недолік можна було б простим переставленням місцями двох слів у дефініції з Закону, а саме (ці слова виділено жирним шрифтом): «Туризм – тимчасовий виїзд особи з місця постійного проживання в оздоровчих, пізнавальних, професійно-ділових чи інших цілях без здійснення **діяльності, оплачуваної** в місці перебування». Водночас очевидно, що будь-яку двозначність найкраще усуває формулювання ЮНВТО, тобто повинно йтися про подорож з будь-якою метою, крім роботи в місці праці, зареєстрованому в країні чи місці відвідування.

Друга істотна відмінність полягає в тому, що згідно з Законом, для того щоб стати туристом, достатньо покинути місце постійного проживання, тобто житло. Однак в такому разі особа, яка вирушила до свого товариша, що мешкає в тому ж населеному пункті, і заночувала в нього, перетворюється в туриста. Згідно з ЮНВТО, дефініція туризму (і, відповідно, туриста) повинна містити не тільки інформацію про те, звідки виїхав подорожувальник (місце проживання), а й куди прибув – це не будь-яке місце, а місце поза межами звичного середовища перебування. Отже, виїзд в інше місце в тому ж населеному пункті чи навіть за його межями, в разі знаходження місця прибуття в межах звичного середовища перебування, не повинен витлумачуватися як туризм – туризмом подорож стає лише за умови потрапляння в місце, розташоване поза місцем звичного перебування.

Третя істотна відмінність дефініції туризму, унормованої Законом, від рекомендованої ЮНВТО, полягає у відсутності будь-яких часових рамок – згідно з Законом, туризм – це просто тимчасовий виїзд, тоді як згідно з рекомендаціями ЮНВТО, – це виїзд терміном менше ніж на рік і більше ніж на добу. Отже, з одного боку, унормована Законом дефініція туризму охоплює короткотермінових відвідувачів (екскурсантів), тобто відвідувачів, які не ночують, а з іншого – тих, хто виїхав більше ніж на рік і кого вже, згідно з рекомендаціями ЮНВТО, прирівняно до тих, хто виїхав на постійне проживання.

Оскільки поняттєвий апарат, рекомендований ЮНВТО, розроблено на підставі осмислення туризму в тих країнах, де він найбільш розвинутий, оскільки ЮНВТО є найавторитетніша міжнародна організація, оскільки Україна повинна бути зацікавлена в інтеграції у світову економіку, в тому числі в галузі туристичного підприємництва, доцільно використовувати під час аналізу явищ у сфері туризму і туристичного підприємництва поняттєвий апарат, рекомендований ЮНВТО, а отже, це повинно стосуватися в тому числі терміна «туризм».

Інший важливий термін для аналізу ресурсів міського туризму – це власне *ресурси*. Слово «ресурс» має два значення, кожне з яких може бути використане під час творення складного терміна *туристичний ресурс*. Це може бути: 1) запас чогось, або 2) засіб, який використовують під час певної діяльності. Незалежно від того, в якому значенні вжити це слово, воно може бути поширене або тільки на об'єкти природного й культурного походження, які приваблюють відвідувачів, і заради споживання яких, власне, і прибувають відвідувачі, тобто тільки на туристичні атракції, чи приваби (те, що приваблює), або не тільки на згадані атракції, але й на все те, що можуть використати відвідувачі для задоволення своїх потреб, перебуваючи в місці відвідування (що можна об'єднати в терміні *інфраструктура*).

Згідно з Законом, «туристичними ресурсами України є пропонувані або такі, що можуть пропонуватися, туристичні пропозиції на основі та з використанням об'єктів державної, комунальної чи приватної власності». Отже, ресурси здефініювано як пропозиції, однак що входить у ці пропозиції, не розтлумачено. Можна припустити, що в пропозиції мали б входити туристичні продукти. Відповідно до Закону, «туристичний продукт – попередньо розроблений комплекс туристичних послуг, який поєднує не менше ніж дві такі послуги, що реалізується або пропонується для реалізації за визначеною ціною, до складу якого входять послуги перевезення, послуги розміщення та інші туристичні послуги, не пов'язані з перевезенням і розміщенням (послуги з організації відвідувань об'єктів культури, відпочинку та розваг, реалізації сувенірної продукції тощо)». Відповідно до цієї дефініції, туристичний продукт охоплює також інфраструктуру. Однак аналіз вживання терміну *туристичні ресурси* в Законі дає підстави для відкидання тлумачення *туристичних ресурсів* як інфраструктури. У Законі терміном туристичні ресурси позначено саме туристичні атракції, приваби. Справді, згідно зі статтями Закону 3, 6, 9–13, 18, 24, 27, 28, туристичні ресурси – це щось, що оцінюють, обліковують, класифікують, інвентаризують, використовують, охороняють, зберігають, зберігають цілісність, відновлюють, організовують експлуатацію, рекламують; це щось таке, до чого влаштовують доступ; вони можуть бути унікальними. Очевидно, що це все є набором ознак, властивих атракціям, привабам. Отже, згідно з Законом, терміном *туристичні ресурси* треба позначати запаси туристичних атракцій.

Водночас, відповідно до наведеного вище поняттєвого апарату, рекомендованого ЮНВТО, оскільки є дві категорії відвідувачів (туристи і екскурсанти), а туристичні атракції є спільними для них, то треба було б створити термін, яким позначають атракції, що приваблюють всіх відвідувачів (і туристів, і екскурсантів). Тому коли йдеться про туристичні атракції, то коректним з огляду на викладені вище аргументи буде термін *відвідувальні атракції*, або *атракції, які приваблюють відвідувачів*; коли йдеться про атракції міського туризму, то коректним буде термін *атракції, які приваблюють відвідувачів у міста*. Якщо ресурс – це запас об'єктів, або використовувані об'єкти, а в разі туризму об'єктом є атракції, які приваблюють відвідувачів, то терміну *туристичний ресурс* (в сенсі ресурс, який стосується і туристів, і екскурсантів, тобто всіх відвідувачів) повинно відповідати словосполучення *запас атракцій, які приваблюють відвідувачів*, або *використовувані атракції, які приваблюють відвідувачів*. Замість некоректного терміна туристичні ресурси можна використовувати також термін *відвідувальні ресурси*. У такому разі замість *туристичні ресурси міського туризму* коректніше вжити термін *ресурси, які приваблюють відвідувачів у міста*, або *відвідувальні ресурси міст*.

Для аналізу, оцінювання, моніторингу стану збереження відвідувальних атракцій їх насамперед треба структурувати, тобто класифікувати. Структура ресурсів містить загальну складову, властиву всім містам, однак різною мірою в них виражена: це 1) урбаністичне середовище – таке згромадження різних культурних засобів, призначених для задоволення потреб людини, якого нема в сільській місцевості; 2) оскільки з містами пов'язана більша кількість джерел задоволення потреб в актуальний момент часу, то з ними так було і раніше, а отже, в них зосередилась більша кількість пам'яток минулого часу, спрямованих на задоволення різних потреб спільнот минулого.

Тому атракції у вигляді історико культурної спадщини є в усіх містах, але в різних містах сукупність цих пам'яток може бути різною за давністю, кількістю, унікальністю і змістом.

Отже, кожне місто має перераховані вище ресурси, однак різною мірою. Водночас є такі приваблюючі відвідувачів міські атракції, які можна назвати специфічними, тобто такими, які в одних містах є, а в інших – нема. Наприклад, природні ресурси – в одних містах є річки, в інших озера, ще інші розташовані на узбережжі, в багатьох містах немає водойм узагалі, деякі міста в горах, біля різних унікальних природних об'єктів і т. д. Іншими словами, у кожному місті турист може розглядати забудову цих міст, але не в кожному може купатися у водоймах, оскільки вони є не в кожному місті.

У контексті аналізу атракцій, які приваблюють відвідувачів у міста, можна стверджувати, що до міського туризму можна зарахувати всі види туризму за метою, крім альпінізму, гірського туризму та інших видів туризму, які можна реалізувати лише поза населеними пунктами, чи туризму в інших населених пунктах, тобто в селах.

На підставі зазначеного можна стверджувати таке. Оскільки відвідувальні ресурси міського туризму у різних містах є різними (хоча повинні містити частину однотипних ресурсів), то структура цих ресурсів для кожного міста буде індивідуальною і динамічною, відповідно до динаміки зміни міста.

На підставі виконаного аналізу можна також зробити висновок про відмінність структури відвідувальних ресурсів, для видів туризму, виділених за метою подорожі, від видів туризму, виділених за особливостями дестинації (ненаселена територія – населений пункт; різні види населених пунктів). У першому випадку структура відвідувальних ресурсів буде однакою для різних дестинацій, але різною для різних видів туризму, відповідно до мети подорожі. У другому випадку структура відвідувальних ресурсів може бути різною, чи однотипною для різних міст, відповідно до індивідуальної складової відвідувальних ресурсів конкретних порівнюваних міст.

Висновки. Найважливішими висновками в аспекті гармонізування національної термінології з термінологією ЮНВТО, а також взаємоузгодження термінології ЮНВТО є такі. Найістотнішим в контексті гармонізування термінології є тлумачення туристів в рекомендованій ЮНВТО термінології як одного з видів відвідувачів (відвідувачі, які ночують) на відміну від короткотривалих відвідувачів (екскурсантів). Відповідно до цього, замість слова «туризм» треба вживати слово «відвідування»; тих, кого раніше називали туристами, треба називати відвідувачами. Тому замість терміна «міський туризм» коректно вживати термін «міське відвідування». Подібним чином коректніше замінювати термін «туристичні атракції» на термін «відвідувальні атракції» або «атракції, які приваблюють відвідувачів»; «атракції міського туризму» – на термін «атракції, які приваблюють відвідувачів у міста» або «відвідувальні атракції міста»; термін «туристичні ресурси» – на термін «відвідувальні ресурси»; термін «туристичні ресурси міського туризму» – на термін «ресурси, які приваблюють відвідувачів у міста» або «відвідувальні ресурси міст». Оскільки ресурс це запас об'єктів, або використовувані об'єкти, а в разі туризму об'єктом є атракції, які приваблюють відвідувачів, то термін «туристичні ресурси» може бути замінений також на словосполучення «запас атракцій, які приваблюють відвідувачів» або «використовувані атракції, які приваблюють відвідувачів».

Література:

1. Gaworecki W.W. Turystyka / Władysław Gaworecki. – Warszawa : Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, 2003. – 438 s.
2. Нешков М. Въведение в туризма / М. Нешков, С. Ракаджийска, Т. Дъбева и др. – Варна : Наука и икономика, 2007. – 299 с.
3. Байлик С.І., Технологія туристської діяльності : [конспект лекцій] / С.І. Байлик, І.В. Сегеда. – Харків : ХНАМГ, 2007. – 139 с.
4. Кифяк В.Ф. Організація туризму : [навч. посіб.] / В.Ф. Кифяк. – Чернівці : Книги – ХХІ, 2008. – 344 с.
5. Мальська М.П., Худо В.В. Туристичний бізнес: теорія та практика : [навч. посіб.] / М.П. Мальська, В.В. Худо. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 424 с.
6. Писаревський І.М. Організація туризму : [підручник] / І.М. Писаревський, С.О. Погасій, М.М. Покогодна [та ін.] ; за ред. І.М. Писаревського. – Х. : ХНАМГ, 2008. – 541 с.
7. Пуцентейло П.Р. Економіка і організація туристично-готельного підприємництва : [навч. посіб.] / П.Р. Пуцентейло. – К. : ЦУЛ, – 2007. – 300 с.
8. Сокол Т.Г. Основи туристичної діяльності : [підручник] / Т.Г. Сокол ; за заг. ред. В.Ф. Орлова. – К. : Грамота, 2006. – 264 с.
9. Тонкошкур М.В. Конспект лекцій з дисципліни «Міжнародний туризм» / М.В. Тонкошкур. – Х. : ХНУМГ, 2013. – 126 с.
10. Global Report on City Tourism – Cities 2012 Project. – AM Report n° six. – Madrid, 2012. – 53 p.
11. International Recommendations for Tourism Statistics. – Statistical Papers. – Series M. – No.83. – Rev.1. – Madrid, New York, 2008. – 139 p.

Дуцяк І.З., Теребух А.А. Методологические аспекты анализа ресурсов городского туризма

Аннотация. В статье исследован понятийный аппарат относительно анализа ресурсов городского туризма. Проанализированы ключевые терминологические понятия Закона Украины «О туризме» с понятиями, рекомендованными ЮНВТО. Обоснована целесообразность использования терминологии, гармонизированной с понятийным аппаратом ЮНВТО. По результатам анализа структуры ресурсов городского туризма обоснована индивидуальность такой структуры для каждого города.

Ключевые слова: терминология туризма, городской туризм, туристические ресурсы, структура туристических ресурсов городского туризма.

Duciak I.Z., Terebukh A.A. Methodological aspects of resources analysis for city tourism

Summary. The conceptual system in relation to the resource analysis of the city tourism is researched. Key concepts of terminology of the Law of Ukraine «About tourism» with the concepts recommended by UNWTO were compared. The conclusion about the expediency of the terminology usage that is harmonized with the conceptual system recommended by UNWTO was proved. Based on the resources structure analysis of the city tourism, the conclusion about peculiarity of this structure for each concrete city was proved.

Keywords: terminology of tourism, city tourism, tourist resources, structure of tourist resources of city tourism.